

Ewaluacja celów ataku terrorystycznego w przestrzeni publicznej przy zastosowaniu modelu EVIL DONE¹

Ocena ryzyka ataku terrorystycznego przy użyciu komponentów modelu EVIL DONE oraz na podstawie analizy przewidywanych strat (*Expected Loss*)

Model EVIL DONE

Tematem niniejszej pracy jest ocena podatności miejsc w przestrzeni publicznej na atak terrorystyczny, z wykorzystaniem modelu EVIL DONE². Ocena miejsc oraz obiektów pod względem ich większej bądź mniejszej podatności na zamach jest częścią składową oceny całkowitego ryzyka. Według RONALDA V. CLARKE'a i GRAEME'a R. NEWMANA, twórców modelu EVIL DONE, drugim komponentem całościowej oceny ryzyka jest ocena przewidywanych strat. Można to przedstawić w następujący sposób:

RYZYKO (*risk*) = PODATNOŚĆ (*vulnerability*) + PRZEWIDYWANE STRATY (*expected loss*)³.

Mając powyższe na uwadze, można przyjąć, że aby skutecznie określić ryzyko ataku, należy najpierw poddać ewaluacji konkretne miejsce, obiekt, a następnie zsumować dwie części składowe, jakimi są: przewidywane straty oraz stopień podatności⁴. Podatność konkretnego celu na atak terrorystyczny jest zależna od jego integralnych cech, które wpływają na to, że ten cel staje się atrakcyjny dla terrorystów⁵. To prawdopodobieństwo można oszacować za pomocą modelu EVIL DONE.

¹ Fragment pracy magisterskiej pt. *Ewaluacja celów ataku terrorystycznego w przestrzeni publicznej przy zastosowaniu modelu EVIL DONE* (Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji). Autorka wykorzystała rozdział 4 pt. *Model oceny ryzyka ataku terrorystycznego przy użyciu komponentu EVIL DONE oraz przewidywane straty (Expected Loss)*, podrozdział 1 i 2, oraz rozdział 5 pt. *Słabości modelu EVIL DONE*.

Wszystkie słowa obcojęzyczne są słowami pochodzącymi z języka angielskiego, dlatego Redakcja nie podaje tej informacji przed konkretnym słowem (przyp. red.).

² Akronim słów: *exposed, vital, iconic, legitimate, destructible, occupied, near, easy*.

³ G.R. Newman, R.V. Clarke, *Policing terrorism: An executive's guide*, 2008, file:///C:/Users/006768/Downloads/234082.pdf, Brief 30 [dostęp: 29 V 2019].

⁴ R.V. Clarke, G.R. Newman, *Outsmarting the Terrorists*, Westport, CT 2006, s. 90; ci sami, *Police terrorism...*, Brief 30; H.H. Willis i in., *Estimating terrorism risk*, Santa Monica 2005, s. 9.

⁵ R.V. Clarke, G.R. Newman, *Outsmarting the Terrorists...*, s. 90.

Dawno już zaobserwowano, że terroryści poświęcają dużo czasu na podjęcie decyzji, jaki obiekt, miejsce obrać za cel ataku. Zazwyczaj starają się wybrać miejsce nieochroniane, spełniające inne kryteria, jak: rozpoznawalność danego miejsca, jego symboliczne znaczenie, wartość kulturowa. Wiąże się to ściśle z zyskaniem większej popularności w mediach już po dokonaniu ataku. Prawdą jest, że zapewnienie całkowitej ochrony każdemu obiektowi, który może być potencjalnym celem zamachu terrorystycznego, nie jest możliwe ani fizycznie, ani finansowo⁶. Należy jednak zadać sobie pytanie, czy rzeczywiście wszystkie obiekty muszą być objęte ochroną. Skoro terroryści bardzo często odznaczają się dużą racjonalnością w działaniu i podejmowaniu decyzji, to – co jest prawdopodobne – nie wszystkie miejsca, obiekty będą dla nich satysfakcjonujące jako cel ataku. Należałoby zatem skupić się na logice ich myślenia i działania, dogłębnie przyrzeć się tym procesom i na tej podstawie starać się ustalić miejsca najbardziej narażone na zamach, a tym samym – najbardziej potrzebujące niezwłocznej ochrony⁷. Zawsze jest jakiś powód, dla którego terroryści wybierają ten, a nie inny obiekt lub miejsce. Ma na to wpływ wiele czynników, w tym forma ataku, a mianowicie czy będzie to zamach bombowy, uprowadzenie, morderstwo, czy jeszcze inny rodzaj. Konkretna forma ataku jest wykorzystywana przez terrorystów do innych celów, np. morderstwo jest często wykorzystywane do zlikwidowania konkretnych osób, przede wszystkim przedstawicieli władzy – policjantów, sędziów, polityków i innych. Dlatego też rozpoznanie celu, którym kierują się terroryści, jest pierwszym, ale nie ostatnim krokiem. Konieczne, a przynajmniej bardzo potrzebne, jest także rozpracowanie ich ideologii oraz dotychczasowych metod ich działania. Należy również ocenić, czy dana forma ataku mieści się w zakresie możliwości i umiejętności terrorystów⁸.

Zanim konkretny cel (lub grupa potencjalnych celów) ataku terrorystycznego zostanie poddany ewaluacji na podstawie modelu EVIL DONE, musi on zostać wyselekcjonowany z całej puli miejsc znajdujących się na obszarze poddanym ocenie. Nie jest to zadanie łatwe, zwłaszcza w przypadku dużych metropolii, ale nie wszystkie miejsca muszą zostać poddane ewaluacji, gdyż nie wszystkie są atrakcyjne bądź dostępne dla terrorystów. W literaturze przedmiotu najczęściej wskazuje się, że najbardziej zagrożonymi celami są: elektrownie jądrowe, elektrownie, wodociągi, centra kongresowe, urzędy miasta, lotniska, parki rozrywki, dworce kolejowe, centra handlowe, przystanki autobusowe, obiekty charakterystyczne dla danego obszaru, miasta bądź państwa, laboratoria badawcze, rafinerie ropy naftowej, porty, autostrady, szkoły, szpitale, uniwersytety, teatry, restauracje, areny sportowe, budynki rządowe, rzeki,

⁶ J. Mueller, *Assessing measures designed to protect the homeland*, „Policy Studies Journal” 2010, nr 1, s. 1–21; M.G. Stewart, *Cost-effectiveness of risk mitigation strategies for protection of buildings against terrorist attack*, „Journal of Performance of Constructed Facilities” 2008, nr 2, s. 115–116.

⁷ R.V. Clarke, G.R. Newman, *Outsmarting the Terrorists...*, s. 87.

⁸ Tamże, s. 88.

transport publiczny, zakłady chemiczne, fabryki, zbiorniki gazu ziemnego, mosty i wiele innych⁹.

Są to tylko przykłady, które mogą pomóc w typowaniu lokalizacji narażonych na zamach. Wybór potencjalnych miejsc mogących stać się celem ataku powinien być opracowany w kontekście badanej społeczności lokalnej. Nie ma jednego, uniwersalnego wzorca, który mógłby zostać przełożony na każde miasto czy państwo, z czego trzeba zdawać sobie sprawę. Zanim model EVIL DONE zostanie opisany, trzeba podkreślić, że jest to model teoretyczny, stworzony przez Clarke'a i Newmana na podstawie ich obserwacji, ale nie został dokładnie przebadany pod kątem swojej skuteczności. Model EVIL DONE zawiera opis cech, którymi charakteryzują się cele wybierane przez terrorystów, jednak nie jest to lista zamknięta. Należy bowiem pamiętać, że terroryzm jest zjawiskiem wciąż ewoluującym, który może i zapewne będzie się różnić w zależności od miejsca, obranej taktyki, ugrupowania itd. Dlatego też model EVIL DONE należy co jakiś czas aktualizować, modyfikować i dostosowywać do zmieniających się realiów¹⁰.

Model EVIL DONE, zaprezentowany przez wspomnianych autorów w książce pt. *Outsmarting the Terrorists*, składa się z następujących elementów (współczynników).

- **exposed (widoczny, odsłonięty)**. Istnieje większe prawdopodobieństwo ataku na miejsce, które jest widoczne, odsłonięte, przyciągające uwagę. Najlepszym przykładem na potwierdzenie tej tezy jest zamach terrorystyczny z 11 września 2001 r., kiedy to uprowadzone wcześniej samoloty uderzyły w obie wieże World Trade Center, dobrze widoczne, wznoszące się nad Nowym Jorkiem;
- **vital (istotny)**. Każde społeczeństwo potrzebuje do funkcjonowania i przeżycia infrastruktury, takiej jak: sieci komputerowe, sieci elektroenergetyczne, sieci wodociągowe, połączenia kolejowe i samolotowe. Atak terrorystyczny na tego rodzaju obiekty powoduje reperkusje nie tylko finansowe, związane z koniecznością naprawy zniszczonych obiektów, lecz także obniża komfort życia każdego mieszkańca. Zamach może również niekorzystnie wpłynąć na turystykę (ograniczając dochody) oraz, jak w przypadku ataku na World Trade Centre, unieruchomić na pewien czas cały ruch samolotowy;
- **iconic (znany, symboliczny, kultowy)**. Można podać wiele miejsc mających symboliczne znaczenie dla konkretnego miasta, państwa, po których zobaczeniu jest się w stanie od razu utożsamić je z tym konkretnym miejscem na świecie. Przykładowo, w przypadku Nowego Jorku będzie to Statua Wolności, w przeszłości symbolem tego miasta były dwie wieże World Trade Center – ikony i symbole kultury zachodu oraz kapitalizmu;

⁹ G.R. Newman, R.V. Clarke, *Policing terrorism...*, Brief 31; M.R. Ronczkowski, *Terrorism and organized hate crime: Intelligence gathering, analysis, and investigations*, Cleveland 2018, s. 200; R. Boba, *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25, s. 75.

¹⁰ R.V. Clarke, G.R. Newman, *Outsmarting the Terrorists...*, s. 93.

- **legitimate (uzasadniony, uznany)**. Reakcja społeczeństwa na konkretny atak terrorystyczny nie jest dla terrorystów obojętna. Atak terrorystyczny – według terrorystów – powinien przynieść takie skutki, aby wiadomość o nim obiegła cały świat. Terrorysty liczą na odzew, którym będzie uznanie zamachu za skuteczny, mocny, widowiskowy, a także uzasadniony. Wskazuje na to ciągła potrzeba tłumaczenia swoich działań, co robią zarówno członkowie IRA, jak i Al-Kaidy oraz Hamasu. Celem zamachów, którego nie udaje się obronić jako uzasadniony, są dzieci. Jak podają Clarke i Newman, dzieci są najrzadziej typowanym obiektem zamachów. Celem ataku częściej są osoby publiczne bądź takie miejsca, które kojarzą się ze zniechęconym rządem, ustrojem, systemem, państwem. Przykładem tego są zamachy na żołnierzy, policjantów, polityków bądź na budynki rządowe;
- **destructible (możliwy do zniszczenia)**. Terrorysty, planując zamach, koncentrują się na miejscach, budynkach czy środkach transportu, które są możliwe do zniszczenia, a w przypadku ludzi – istnieje możliwość ich zabicia. Zniszczenie obiektu bądź spowodowanie śmierci jest dla terrorystów pewnego rodzaju wyznacznikiem powodzenia;
- **occupied (zaludniony)**. Terrorysty bardzo często na cel ataku typują miejsca o ograniczonej przestrzeni, z dużymi skupiskami ludzi. Dotychczasowe obserwacje pokazują, że do takich miejsc zalicza się m.in. metro, samoloty, stacje kolejowe, autobusy. Zabicie jak największej liczby osób jest częścią taktyki działania terrorystów, która ma wzbudzić jak największy strach nie tylko w danej społeczności, lecz także na całym świecie. Atak na cywili i ich śmierć jest pewnego rodzaju ostrzeżeniem, że nikt nie jest bezpieczny. Są też sytuacje, w których celem zamachu nie jest zniszczenie konkretnego miejsca i zabicie jak największej liczby ludzi, ale śmierć konkretnej osoby. Należy wówczas przyjrzeć się bliżej miejscom, w których te osoby bywają, gdyż istnieje niebezpieczeństwo ataku właśnie na jedno z takich miejsc;
- **near (blisko, w pobliżu)**. Na podstawie rozważań dotyczących Routine Activities Theory¹¹ można przyjąć, że przestępcy wybierają cele blisko miejsca zamieszkania bądź w terenie im znanym, do którego mogą dojechać środkami transportu. Terrorysty tak samo jak inni, „zwykli”, przestępcy chcą osiągnąć swój cel jak najmniejszym wysiłkiem. Zamachy terrorystyczne mogą być także dokonywane z pewnej odległości (tak było w przypadku ataku na World Trade Center). Ale ataki, nawet planowane z oddali, wymagają poznania terenu i opracowania dokładnego planu działania. Sam zamach często

¹¹ Na temat Routine Activities Theory autorka pisała w rozdziale 2. pt. *Analiza środowiska pod kątem popełnianych przestępstw*, podrozdziale 1. pt. *Environmental Criminology: Routine Activities Theory, Crime Pattern Theory, a także Rational Choice Theory* starają się rozłożyć na czynniki pierwsze, w jaki sposób dochodzi do przestępstwa, spotkania przestępcy i ofiary w tym samym czasie i miejscu” (przyp. red.).

jest poprzedzony wcześniejszymi wyjazdami do konkretnego miejsca, aby przyrzeć się bliżej obiektowi i lepiej go rozpracować;

- *easy* (łatwy). Terrorysty dążą do jak największej minimalizacji wysiłku, a jednocześnie chcą wywołać jak największy efekt. Budynki, obiekty niestrzeżone bądź słabo chronione zawsze będą dużo bardziej narażone na potencjalny atak terrorystyczny. Nie wyklucza to oczywiście możliwości zamachu na cele chronione i trudne do osiągnięcia. Po raz kolejny przykładem może być atak na World Trade Center, który z pewnością nie należał do łatwych do realizacji i wymagał wielu lat przygotowań. Samo wzmacnianie ochrony może także wywołać skutek odwrotny od zamierzonego. Jest to spowodowane tym, że jeżeli jest to cel z pewnych przyczyn bardzo ważny dla zamachowców (przykładowo ikoniczny), to zwiększenie jego ochrony może stanowić dla terrorystów wyzwanie i jednocześnie zachętę do przeprowadzenia ataku. Udany zamach na taki obiekt wzbudzi pożądaną przez terrorystów strach i wywoła wrażenie wszechobecności.

Nie każdy zamach będzie miał cechy modelu EVIL DONE, nie jest to bowiem wzorzec uniwersalny i nieomylny. Z dotychczasowych spostrzeżeń wynika jednak, że wiele cech miejsc ataków pokrywało się z przedstawionym modelem. Akronim EVIL DONE należy przede wszystkim potraktować jak pewnego rodzaju wskazówkę podczas identyfikacji miejsc najbardziej narażonych na atak, miejsc, które należy wzmacniać i chronić w pierwszej kolejności z powodu ich atrakcyjności dla terrorystów¹². W tabeli 1 zaprezentowano ocenę podatności na atak terrorystyczny miejsc wyróżniających się w przestrzeni publicznej.

Tab. 1. Ocena podatności miejsc w przestrzeni publicznej na atak terrorystyczny na przykładzie Waszyngtonu (0 – brak zagrożenia, 1 – niski poziom zagrożenia, 5 – wysoki poziom zagrożenia).

Cecha celu	Kapitol	Biały Dom	Pentagon	Pomnik Jerzego Waszyngtona	Union station	Katedra Narodowa	Old Post University	Georgetown zoo	National office
Exposed	5	4	5	5	3	4	0	2	1
Vital	3	3	4	0	4	0	0	1	0
Iconic	5	5	5	2	0	1	0	0	0
Legitimate	5	5	5	5	3	1	2	1	0
Destructible	3	4	2	4	4	4	4	1	1
Occupied	4	4	3	2	4	1	2	3	3
Near	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Easy	3	2	3	2	5	5	4	4	4
Całkowity wynik	29	28	28	21	24	17	13	15	10

Źródło: R.V. Clarke, G.R. Newman, *Outsmarting the Terrorists*, Westport, CT 2006, s. 98.

¹² R.V. Clarke, G.R. Newman, *Outsmarting the Terrorists...*, s. 96–97.

Skala przedstawiona powyżej nie jest precyzyjna. O ile liczba zero oznacza zupełny brak którejs z cech, o tyle pozostałe z liczb nie zostały dokładnie opisane. Pewnym uzupełnieniem tego jest publikacja Rachel Boba. Autorka na podstawie schematu CARVER¹³ doprecyzowała system liczenia stopnia ryzyka dla danego celu. Nie jest to definitywny przelicznik, ale pewna propozycja mająca na celu ustandaryzowanie oceny podatności danego miejsca na atak terrorystyczny przy użyciu modelu EVIL DONE.

Przy ocenie miejsca potencjalnego ataku pierwsze sześć czynników (widoczny, istotny, ikoniczny, uzasadniony, możliwy do zniszczenia, zaludniony) jest wyrażonych liczbami w skali od 0 do 5, natomiast dwa ostatnie czynniki (bliski, łatwy) są indeksowane, tzn. wyrażone w wartościach 0–1. Dla każdego współczynnika wartość 5 jest najwyższą punktacją i oznacza największą podatność na zamach, 0 – najniższą. W przypadku współczynników: blisko i łatwo wartość 0 może zostać przypisana, kiedy konkretne miejsce nie spełnia żadnej z cech wymienionych na liście. W ten sposób najwyższy wynik, jakie dane miejsce może uzyskać po zsumowaniu wszystkich elementów modelu EVIL DONE, wynosi 40, a najniższy – 0.

Poszczególne elementy modelu EVIL DONE określające podatność konkretnego miejsca na potencjalny atak terrorystyczny zostały opracowane na podstawie publikacji Racheli Boby pt. *EVIL DONE* i zaprezentowane w tabelach 2–9.

Exposed

Pierwszym współczynnikiem poddanym liczeniu jest: widoczność, wyeksponowanie danego miejsca. Ta cecha określa, na ile konkretny punkt jest widoczny i przyciąga uwagę ludzi. Uwzględnia się zarówno fizyczny kształt obiektu, jak i rodzaj otoczenia, środowiska, w jakim on się znajduje, np. czy jest to na terenie miasta, czy na jego obrzeżach. Rozróżnienie środowiska jest ważne, gdyż w zasadzie budynki bądź miejsca zlokalizowane w mieście, w odróżnieniu od tych znajdujących się poza miastem, są bardziej widoczne, zaludnione, rozpoznawalne w mediach, i zazwyczaj odwiedza je dużo więcej turystów. Potencjalne cele znajdujące się poza miastem, na jego obrzeżach lub na wsi są zazwyczaj mniejsze niż obiekty w mieście, ale też mogą się wyróżniać i być atrakcyjne dla terrorystów z racji swoich funkcji. Są nimi centra handlowe bądź rezydencje zamieszkiwane przez osoby pełniące ważne funkcje w kraju. Takie tereny bądź obiekty mogą też być gęsto zaludnione.

¹³ Akronim słów: *criticality, accessibility, recuperability, vulnerability, effect, recognizability*. Na temat CARVER autorka pisała w rozdziale 6. pt. „Ocena ryzyka ataku terrorystycznego przy użyciu modeli DHS, HLS-CAM™ oraz CARVER”, podrozdziale 6.4. „Model CARVER”: (...) model ewaluacji ryzyka zamachu terrorystycznego dla miejsc w przestrzeni publicznej” (przyp. red.).

Tab. 2. Punktacja i przykłady dla komponentu: *exposed*.

Wartość: 5	Wartość: 4	Wartość: 3	Wartość: 2	Wartość: 1
duża, wysoko wzniesiona konstrukcja na terenie miasta	duża, rozpoznawalna konstrukcja w mieście bądź na wsi	duży budynek lub kompleks budynków na przedmieściach	duży budynek lub konstrukcja znajdująca się na terenie małego miasta lub wsi	klaster budynków na terenie miasta
Przykłady				
World Trade Center, pomnik Jerzego Waszyngtona	Golden Gate Bridge, Pentagon	centra handlowe, licea	wielopiętrowy gmach sądu, wieża ciśnień	kampus uniwersytetu, sklepy detaliczne

Źródło: R. Boba, *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25, s. 78.

Vital

Kolejnym współczynnikiem w modelu EVIL DONE jest: istotność obiektu, miejsca dla danej społeczności. Wynika ona z tego, że zniszczenie takiego obiektu może zaburzyć codzienne funkcjonowanie społeczeństwa, a nawet spowodować zaistnienie zjawiska określanego jako walka o przetrwanie. Zamiarem terrorystów atakujących takie miejsca niekoniecznie jest wyrządzenie szkody ludziom (np. po zatruciu wody), ale sparaliżowanie społeczności przez odebranie im niezbędnych, powszechnie używanych produktów. Z przedstawionej punktacji jasno wynika, że im bardziej dane miejsce, obiekt są ważne (istotne) dla społeczności, tym wyższa jest liczba przyznanych punktów (od 0 do 5).

Tab. 3. Punktacja i przykłady dla komponentu: *vital*.

Wartość: 5	Wartość: 4	Wartość: 3	Wartość: 2	Wartość: 1
infrastruktura drogowa umożliwiająca bezkolizyjne pokonywanie przeszkód naturalnych	strategiczne dla transportu punkty komunikacyjne	prąd (energia), woda, fabryki paliwa	prąd (energia), woda, przewody paliwowe	dystrybucja żywności
Przykłady				
most, tunel	rozjazd na drodze szybkiego ruchu lub autostradzie, centrum zarządzania koleją, metrem	elektrownia, rafineria, zakład oczyszczania ścieków	rurociągi, sieci elektryczne, kanały	–

Źródło: R. Boba, *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25, s. 78.

Iconic

Terrorystycy, wybierając jako cel ataku miejsca ikoniczne będące symbolem tożsamości i siły, chcą osłabić determinację danego społeczeństwa. Punktacja tego współczynnika jest pewnego rodzaju odzwierciedleniem, jakie znaczenie dla terrorystów ma dane miejsce czy obiekt, a także na ile są one, według nich, ważne dla danego kraju. Symbole

narodowe i polityczne, np. Statua Wolności czy Biały Dom, będą bardzo wysoko notowane w tej skali, dlatego że reprezentują całe Stany Zjednoczone. Rządowe, religijne czy komercyjne obiekty są równie ważne, jednak są tylko częścią kultury danego kraju i nie uosabiają go w całości. Ponadto każda grupa terrorystyczna może postrzegać inaczej symboliczność danego miejsca. Dla Al-Kaidy takimi miejscami będą obiekty państwowe, polityczne, natomiast dla ekstremistów antyaborcyjnych będą to kliniki, w których dokonuje się zabiegów. Ikoniczność danego miejsca często zależy od konkretnego ugrupowania, jego celów, motywów i ideologii, dlatego można uznać, że ma wartość względną.

Tab. 4. Punktacja i przykłady dla komponentu: *iconic*.

Wartość: 5	Wartość: 4	Wartość: 3	Wartość: 2	Wartość: 1
popularny symbol polityczny	popularny symbol narodowy	federalne i stanowe budynki rządowe	popularne symbole komercyjne	popularne miasta, budynki religijne
Przykłady				
Kapitol, Biały Dom	pomnik Jerzego Waszyngtona, Statua Wolności	budynek FBI	siedziba i oddziały Microsoftu, siedziba wytwórni Disneya	ratusz miasta, duży kościół, synagoga

Źródło: R. Boba, *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25, s. 79.

Legitimate

W zależności od tego, czy zamach zostanie odebrany jako uzasadniony, niebudzący moralnego sprzeciwu, terroryści mogą zyskać uznanie dla swoich działań bądź je stracić. Terroryści najchętniej jako cel ataku są skłonni wybierać obiekty, w których znajduje zatrudnienie personel rządowy oraz wojskowy. Wynika to z tego, że to właśnie te osoby są odpowiedzialne za tworzenie polityki oraz jej wdrażanie. Natomiast zamach w miejscach, gdzie zwykli obywatele spędzają wolny czas bądź realizują inne aktywności, jest najbardziej potępiany przez ludzi. To samo dotyczy miejsc, w których znajdują się dzieci, uważane za bezbronne i niewinne ofiary zamachu.

Tab. 5. Punktacja i przykłady dla komponentu: *legitimate*.

Wartość: 5	Wartość: 4	Wartość: 3	Wartość: 2	Wartość: 1
obiekty, w których urzęduje personel wojskowy lub politycy	obiekty, w których urzędują pracownicy rządowi lub personel służb policyjnych	obiekty, w których mieszczą się stanowe i lokalne władze lub policja	obiekty, w których pracują cywile	obiekty, miejsca codziennego spędzania czasu przez mieszkańców
Przykłady				
Kapitol, Pentagon	Departament Stanu, siedziba główna FBI	ratusz, siedziba NYPD (Departamentu Policji Nowego Jorku)	World Trade Center, siedziba Microsoftu	park rozrywki, kościół, centrum handlowe

Źródło: R. Boba, *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25, s. 79.

Destructible

Kolejnym czynnikiem poddanym ewaluacji jest: możliwość zniszczenia danego obiektu. Wskaźnik w tym wypadku będzie uzależniony od wysiłku, jaki terroryści muszą włożyć, aby dokonać zniszczenia, a także od dostępności broni potrzebnej do realizacji takiego zamachu oraz zdobycia odpowiedniej jej ilości. Atak terrorystyczny można uznać za udany, jeśli dojdzie do zniszczenia celu zamachu bądź jego poważnego naruszenia. Duże znaczenie przy przygotowywaniu zamachu ma wyobrażenie terrorystów na temat możliwości zniszczenia obranego celu, nawet jeśli nie ma to pokrycia w rzeczywistości. Punktacja będzie tym wyższa, im łatwiej będzie można dokonać ataku, szczególnie przy użyciu powszechnie dostępnej broni. Możliwa jest także sytuacja, w której sam cel zamachu zwiększa stopień własnej destrukcji z powodu posiadanych właściwości. Przykładem tego może być samolot pasażerski wypełniony benzyną.

Tab. 6. Punktacja i przykłady dla komponentu: *destructible*.

Wartość: 5	Wartość: 4	Wartość: 3	Wartość: 2	Wartość: 1
cel możliwy do zniszczenia przy użyciu materiałów wybuchowych	cel zawierający materiały chemiczne i inne, które mogą przyspieszyć zniszczenie własne lub innego celu	cel możliwy do zniszczenia przy użyciu małej broni konwencjonalnej	cel możliwy do zniszczenia przy użyciu ciężkiej broni konwencjonalnej	cel możliwy do zniszczenia przy łącznym użyciu wybranych broni wymienionych w wyższych wartościach (od 5 do 2)
Przykłady				
miny, bomby domowej roboty	rafinerie ropy naftowej, zakłady, fabryki chemiczne, pociągi wiozące materiały radioaktywne	pistolety, rewolwery, karabiny maszynowe, strzelby, granaty ręczne	czołgi, uzbrojone wozy bojowe, samoloty bojowe, okręty wojenne, pociski raketowe	jednoczesne użycie karabinów maszynowych oraz czołgów itd.

Źródło: R. Boba, *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25, s. 81.

Occupied

Wielu terrorystów dąży do zabicia bądź okaleczenia jak największej liczby ludzi. Ma to wzbudzić powszechny strach i panikę w społeczeństwie. Budynki, w których przebywa duża liczba osób o każdej porze dnia, są najbardziej narażone na atak terrorystyczny, gdyż stwarzają dla zamachowców najwięcej możliwości skutecznego ataku. Punktacja przedstawiona w tabeli 7 uwzględnia zarówno liczbę osób, jak i częstotliwość przebywania w jednym konkretnym miejscu.

Tab. 7. Punktacja i przykłady dla komponentu: *occupied*.

Wartość: 5	Wartość: 4	Wartość: 3	Wartość: 2	Wartość: 1
miejsca przebywania wielu ludzi przez 24 godziny przez siedem dni w tygodniu	miejsca, gdzie wielu ludzi przebywa od ośmiu do 12 godzin na co dzień	miejsca zatłoczone w konkretnych porach dnia i w konkretnych dniach tygodnia	miejsca zatłoczone w konkretnych terminach i godzinach	miejsca zatłoczone w konkretnych porach roku, sezonowo
Przykłady				
szpitale, bazy wojskowe	szkoły, duże budynki biurowe	kościóły, autobusy, stacje metra	stadiony sportowe, sale koncertowe, wiece polityczne	aquaparki, jarmarki bożonarodzeniowe, parki w czasie wakacji

Źródło: R. Boba, *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25, s. 81.

Near

Cel znajdujący się w miejscu, do którego nie trzeba daleko podróżować i nie jest obcy terrorystom, stwarza większe możliwości przeprowadzenia skutecznego ataku. Dla terrorystów przybywających zza granicy dokonanie zamachu wymaga wcześniejszego rozpoznania terenu, na którym znajduje się wybrany cel. Punktacja tego oraz następnego współczynnika nie polega, jak w przypadku wcześniej zaprezentowanych, na wyborze konkretnej pozycji w skali od 1 do 5 (bądź 0 – gdy brakuje którejkolwiek z cech). Punktacja jest odpowiednikiem podatności celu na atak i jest oparta na zasadzie zero-jedynkowej. Wartość 0 oznacza, że miejsce poddane ewaluacji nie spełnia kryteriów propozycji zawartych w kolumnach od 1 do 5. Wartość 1 zaś, że dany opis dotyczy badanego miejsca. Wymienione w tabeli 8 pozycje charakteryzujące dane miejsce odnoszą się do następujących czynników: odległości do granic kraju, łatwości podróżowania do potencjalnego celu, liczby podobnych miejsc, celów (suma punktacji dla tabeli 8: minimalna – 0, maksymalna – 5).

Tab. 8. Punktacja dla komponentu: *near*.

Wartość: 0 lub 1	Wartość: 0 lub 1	Wartość: 0 lub 1	Wartość: 0 lub 1	Wartość: 0 lub 1
bliskość celu do znanej bądź podejrzewanej krajowej lub zagranicznej bazy terrorystów	bliskość celu do granicy kraju lub wybrzeża morza	bliskość celu do społeczności imigrantów	bliskość celu do ośrodka głównych połączeń transportowych, takich jak: lotniska, dworce kolejowe, porty	bliskość celu do innych miejsc, na przykład stacji metra, przystanków autobusowych

Źródło: R. Boba, *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25, s. 82.

Easy

Ostatni współczynnik, łatwość, ma pomóc w oszacowaniu, w jakim stopniu dany obiekt jest dostępny dla ludzi z zewnątrz oraz jaki jest poziom jego ochrony. Miejsce, które jest

powszechnie dostępne dla osób z zewnątrz, a jednocześnie jest słabo chronione, nie wymaga od terrorystów wysiłku, przez co wzrasta jego atrakcyjność i możliwość stania się celem ataku. Podobnie jak w przypadku poprzedniego czynnika, system oceny jest oparty na przypisaniu wartości 0 lub 1 poszczególnym cechom obiektów. W tabeli 9 zawarto kilka propozycji cech, które podlegają ocenie (suma punktacji dla tabeli 9: minimalna – 0, maksymalna – 5).

Tab. 9. Punktacja dla komponentu: *easy*.

Wartość: 0 lub 1	Wartość: 0 lub 1	Wartość: 0 lub 1	Wartość: 0 lub 1	Wartość: 0 lub 1
publiczny dostęp do budynku (miejsca), brak kontroli bezpieczeństwa	parking blisko budynku i (lub) niestrzeżony	kilka wejść niestrzeżonych lub niemonitorowanych	zbyt mała liczba personelu ochrony	niedostateczna liczba kamer bezpieczeństwa i monitoringu

Źródło: R. Boba, *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25, s. 83.

Przewidywane straty

Po dokonanej ewaluacji potencjalnych celów ataku terrorystycznego warto się przyjrzeć drugiemu z czynników składających się na całkowitą ocenę ryzyka, a mianowicie stratom, które mogą powstać, jeśli dojdzie do ataku.

Przy przewidywaniu strat należy uwzględnić wielkość i typ zniszczeń, które może spowodować udany zamach terrorystyczny¹⁴. Skutki zamachu można określić liczbą ofiar śmiertelnych, liczbą rannych czy wielkością strat finansowych. Wskaźnikami mogą też być zniszczenia, np. odcięty transport, lub utrudnienia w funkcjonowaniu społeczeństw, jak: brak zapewnienia podstawowych usług (elektryczności, wody), a także niemożność zapewnienia pożywienia. Należy również uwzględnić ewentualne koszty odbudowy lub naprawy celu zamachu. Oczywiście, jest to pewnego rodzaju spekulacja, gdyż wielkość szkód w dużej mierze będzie zależeć od formy ataku – czy będzie to atak bombowy, czy przy użyciu broni palnej. W literaturze przedmiotu przyjmuje się w uproszczeniu, że czynnik, jakim są przewidywane straty, pomaga w oszacowaniu liczby potencjalnych ofiar śmiertelnych oraz liczby ludzi, którzy doznali poważnych obrażeń. Są to najpoważniejsze konsekwencje zamachu terrorystycznego i przede wszystkim je należy mieć na uwadze w kontekście prewencji¹⁵. W tabeli 10 zaprezentowano przykładowy sposób wyliczenia przewidywanej liczby ofiar śmiertelnych oraz rannych z ciężkimi obrażeniami, którzy znaleźli się w środku obiektu będącego celem potencjalnego ataku bądź w jego pobliżu. Śmierć jednej osoby ma wartość 3 pkt, bardzo poważne obrażenia – 2 pkt, natomiast poważne obrażenia – 1 pkt. Śmiertelność ofiar zamachu, które doznały bardzo poważnych i poważnych obrażeń, może być rozłożona w czasie, nawet do kilku lat¹⁶. Im suma wszystkich ofiar ataku

¹⁴ H.H. Willis i in., *Estimating terrorism...*, s. 9.

¹⁵ R. Boba, *EVIL DONE...*, s. 83.

¹⁶ G.R. Newman, R.V. Clarke, *Policing terrorism...*, Brief 31.

terrorystycznego będzie wyższa, tym większe będzie całkowite ryzyko zamachu i w związku z tym potrzeba natychmiastowej ochrony danego miejsca, obiektu.

Tab. 10. Przykładowy sposób wyliczenia przewidywanej liczby ofiar śmiertelnych i rannych.

Czas wystąpienia skutków ataku	Liczba ofiar śmiertelnych (3 pkt za każdą osobę)	Bardzo poważne obrażenia (potrzebna natychmiastowa opieka szpitalna – 2 pkt za każdą osobę)	Poważne obrażenia (opieka długoterminowa – 1 pkt za każdą osobę)	Całkowita punktacja wszystkich obrażeń
Natychmiast				
Następnego dnia (tygodnia)				
Kilka miesięcy				
Kilka lat				
W sumie				

Źródło: G.R. Newman, R.V. Clarke, *Policing terrorism: An executive's guide*, 2008, Brief 30.

Po ustaleniu miejsc potencjalnego zamachu terrorystycznego należy przeprowadzić ewaluację każdego z nich za pomocą modelu EVIL DONE. Następnie dla każdego z celów ataku trzeba wyliczyć przewidywane straty. Po ustaleniu i wyliczeniu obydwu czynników należy je do siebie dodać, tak aby uzyskać wartość całkowitego ryzyka dla konkretnego miejsca. Miejsca o najwyższym wyniku, a co za tym idzie najwyższym stopniu ryzyka, powinny być traktowane priorytetowo.

Słabości modelu EVIL DONE

Przedstawiony model EVIL DONE służący do identyfikacji miejsc najbardziej podatnych (*vulnerable*), i tym samym narażonych na atak terrorystyczny, wraz z przewidywanymi stratami nie jest w pełni skuteczny. Przede wszystkim nie odnosi się on w żaden sposób do zagrożenia (*threat*), z wyjątkiem kilku wzmianek na temat tego, kto stwarza zagrożenie. Oznacza to, że potencjalny cel zamachu może teoretycznie spełniać wszystkie elementy modelu EVIL DONE, a i tak może być całkowicie bezpieczny z tego powodu, że realne zagrożenie terrorystyczne w ogóle nie występuje. Biorąc pod uwagę rozważania dotyczące wspomnianej już teorii spotkania przestępcy i ofiary w tym samym czasie i miejscu (Routine Activities Theory), w przypadku gdy dochodzi do przestępstwa, musi istnieć odpowiedni cel (*suitable target*), a także brak odpowiedniego opiekuna (*suitable guardian*) danego miejsca.

Należy również ustalić, czy istnieje przypuszczalny przestępca. Jeśli go nie ma, wówczas ryzyko zamachu nie istnieje. Jeśli konkretne miejsce spełnia tylko kilka współczynników modelu EVIL DONE, nie oznacza to, że jest ono całkowicie bezpieczne. Pomimo niskiej punktacji komponentów EVIL DONE, ale z racji istnienia realnego zagrożenia, dane miejsce może być celem zamachu terrorystycznego. Ponadto

ten model nie odnosi się w żaden sposób do strategii lub motywacji, którymi kierują się terroryści w wyborze miejsca ataku, co może odegrać podstawową rolę w selekcji potencjalnych miejsc najbardziej narażonych na ich atak. Nie chodzi jedynie o odpowiedź na pytanie, kto stwarza zagrożenie, czyli, co potencjalni terroryści bądź ugrupowania terrorystyczne myślą, kim są i tym podobne, ale przede wszystkim o odpowiedź na pytanie, jakie były ich działania do tej pory i do czego są zdolni¹⁷. Nie są to proste pytania, zwłaszcza jeśli zupełnie nie zna się wroga. Jednak z perspektywy czasu i po analizie dotychczasowych zamachów można wysnuć tezę, że w wielu przypadkach państwa zostały zaatakowane przez ugrupowanie terrorystyczne, które nie było im zupełnie obce. Przykładem mogą być zamachy w Paryżu w 2015 r. lub na Sri Lance w 2019 r. Francuskie władze wcześniej miały informacje o potencjalnym zagrożeniu ze strony zamachowców, którzy – jak się okazało – przeprowadzili wspomniany atak, natomiast w drugim przypadku służby Sri Lanki zostały poinformowane 12 dni wcześniej o możliwości dokonania zamachu¹⁸.

Duże znaczenie ma oczywiście wywiad, który jest niezbędny do prawidłowego rozpoznania zagrożenia, dotychczasowych metod działania rozpracowywanego ugrupowania, jego możliwości, umiejętności oraz ideologii. Każda grupa terrorystyczna jest odmienna ze względu na działające w niej osoby, swoją ideologię oraz środowisko, w którym została stworzona i w którym funkcjonuje. Dlatego też nie można opracować jednego uniwersalnego modelu, jednej teorii dla wszystkich grup. Mając to na uwadze, można stworzyć pewne proste wzory będące swego rodzaju wskazówkami. Dzięki nim będzie można wyjaśnić, czym terroryści kierują się przy wyborze celu zamachu. Ten proces składa się z dwóch etapów¹⁹. Pierwszym jest wybór celu, drugim natomiast decyzja, czy przystąpić do działania po obraniu celu zamachu. Pierwszy etap można potraktować jako proces, podczas którego swoboda działania jest ograniczona przez wpływ różnych czynników, jak strategia, ideologia, taktyka. Podstawą wyboru celu ataku jest ideologia grupy, zgodnie z którą następuje wstępne określenie działań (nie wszystkie metody działania i cele ataku mogą być uznane przez grupę za słuszne).

¹⁷ P. Gill, J. Horgan, E. Corner, *The Rational Foraging Terrorist: Analysing the Distances Travelled to Commit Terrorist Violence*, „Terrorism and Political Violence” 2017, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546553.2017.1297707?src=recsys&journalCode=ftpv20>, s. 11 [dostęp: 29 V 2019].

¹⁸ E. Camilli, *The Paris attacks. A case of intelligence failure?*, „NATO Review” 2015, <https://www.nato.int/docu/review/2015/ISIL/Paris-attacks-terrorism-intelligence-ISIS/EN/index.htm> [dostęp: 29 V 2020]; J. Gettleman, D. Bastians, *Sri Lanka Authorities Were Warned, in Detail, 12 Days Before Attack*, „The New York Times”, 29 IV 2019 r., <https://www.nytimes.com/2019/04/29/world/asia/sri-lanka-attack-warning.html> [dostęp: 30 V 2019].

¹⁹ Na ten temat autorka pisała w swojej pracy w rozdziale 2. pt. „Analiza środowiska pod kątem popełnianych przestępstw, podrozdziale 2.4. pt. „Rational Choise Theory”: „Rational Choice Theory zakłada, że wszyscy ludzie są istotami racjonalnymi, które przy podejmowaniu decyzji biorą pod uwagę i ważą potencjalne koszty i przewidywane zyski konkretnego działania. (...) Rational Choice Theory pomaga w zrozumieniu, dlaczego niektóre miejsca doświadczają dużo większej przestępczości i dlaczego przestępcy wybierają te, a nie inne cele zamachu” (przyp. red.).

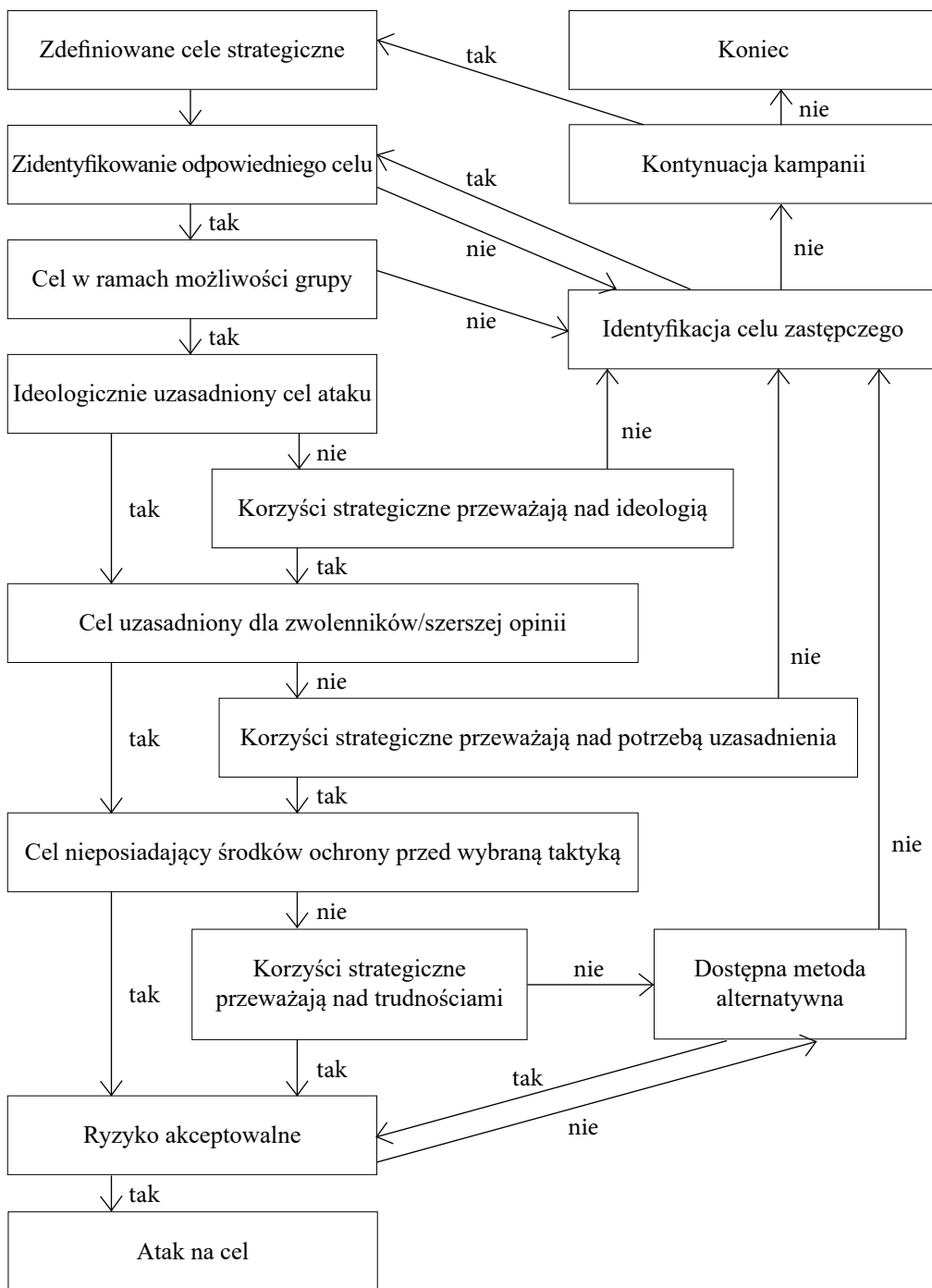
Legitymizacja działań (uzasadnienie wyboru celu zamachu) występuje w modelu EVIL DONE, jednak jest ona mocno związana z ideologią konkretnej grupy, ponieważ terroryści szukają akceptacji swoich działań u swoich wyznawców. Jej nieznanostwo może spowodować, że bardzo trudno będzie prawidłowo ustalić punktację dla tego komponentu. Ideologia bowiem stwarza pewnego rodzaju moralne i mentalne ramy działania, zapewnia również system wartości, do którego terroryści mogą się odnieść podczas planowania swoich działań albo przy ich późniejszym uzasadnianiu i usprawiedliwianiu. Przykładami tego są działania skrajnej prawicy, która często za cel ataku obiera rząd, w tym przede wszystkim policję, mniejszości religijne, narodowe, osoby homoseksualne. W jednej z prac poświęconej tej tematyce autorzy zasugerowali dodanie ideologii do modelu EVIL DONE jako kolejnego komponentu, co mogłoby poprawić ocenę podatności celów (*target*) na atak terrorystyczny²⁰.

Ideologia nie jest jedynym punktem odniesienia dla terrorystów podczas wyboru celu zamachu. Przełożenie zamiarów politycznych na konkretne działania i związany z tym wybór celów ataku wynikają ze strategii przyjętej przez daną grupę. Jest ona bowiem oparta na ocenie reakcji, którą terroryści chcą wywołać w społeczeństwie, aby nagłośnić swoje postulaty. Podczas gdy ideologia pomaga im określić, na jakie grupy ludzi bądź rzeczy atak jest słuszny i uzasadniony, to strategia pozwala wyznaczyć te cele ataku, które będą dla zamachowców korzystne. Planowanie strategii działania nieraz bywa ograniczone koniecznością uzyskania wsparcia z zewnątrz, zwłaszcza w przypadku naboru rekrutów, w sprawach finansowych, w celu nabycia broni itd. Działanie terrorystów jest ograniczane również ich umiejętnościami, możliwościami oraz posiadanymi zasobami. Do tego dochodzą środki bezpieczeństwa przedsięwzięte przez poszczególne państwa. Im są one bardziej zaawansowane, tym trudniej terrorystom jest skutecznie działać, co często wpływa na zmianę metody ataku²¹. Przykładem tego mogą być ambasady, które w przeszłości często bywały celem zamachu, ale w związku ze wzmocnieniem ochrony w ciągu ostatnich lat terroryści zostali zmuszeni do zmiany taktyki działania i zaczęli atakować przedstawicieli dyplomatycznych, gdy ci znajdowali się poza ambasadą. W ten sposób chcieli ochronić się zarówno przed wnikliwą obserwacją policyjną (wywiadowczą), jak i uniknąć aresztowania²².

²⁰ J.D. Freilich, J. Gruenewald, M. Mandala, *Situational Crime Prevention and Terrorism: An Assessment of 10 Years of Research*, „Criminal Justice Policy Review” 2018, s. 20, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0887403418805142> [dostęp: 30 V 2019].

²¹ W. Enders, T. Sandler, *The Effectiveness of Anti-Terrorism Policies: A Vector-Autoregression-Intervention Analysis*, „American Political Science Review” 1993, nr 4, s. 829–844.

²² P.T. Brandt, T. Sandler, *What do transnational terrorists target? Has it changed? Are we safer?*, „Journal of Conflict Resolution” 2010, nr 2, s. 214–236; C.J.M. Drake, *The factors which influence the selection of physical targets by terrorist group*, University of St. Andrews, praca doktorska, s. 340–345.

Schemat. Proces wyboru celu przez terrorystów według Charlesa Drake'a.

Źródło: Opracowanie własne.

Wykorzystane materiały: C.J.M. Drake, *The factors which influence the selection of physical targets by terrorist group*, University of St. Andrews, praca doktorska, s. 347.

Następnie należałoby się zastanowić nad wagą komponentów w modelu EVIL DONE. Z badań przeprowadzonych przez Davida Romyna i Marka Kebella wynika, że takie komponenty, jak: zaludniony, symboliczny (ikoniczny), łatwy oraz możliwy do zniszczenia były najważniejsze podczas wyboru celu ataku, podczas gdy komponenty: widoczny (wyeksponowany), istotny oraz bliski nie miały takiego znaczenia. Dodatkowo, komponent: uzasadniony był bardzo subiektywnie oceniany²³. Niewątpliwie zróżnicowanie wagi poszczególnych współczynników modelu EVIL DONE i wyróżnienie kilku z nich (przez zwiększenie mnożnika) spośród pozostałych wydaje się ciekawym pomysłem. Jednak, zdaniem autorki, kwintesencją modelu EVIL DONE nie jest i chyba nie powinno być jedynie matematyczne działanie polegające na zsumowaniu wszystkich komponentów. Powinny one raczej służyć za swego rodzaju wskaźniki, które mogą pomóc w identyfikacji potencjalnych miejsc zamachu. Im więcej wskaźników będzie pasowało do obiektu poddanego ewaluacji, tym ryzyko zamachu na ten obiekt będzie większe.

Najważniejszą sprawą wciąż pozostaje oszacowanie zagrożenia, czego brakuje w modelu EVIL DONE. Na jego bowiem podstawie, przy znajomości potencjalnego zagrożenia, którego źródłem jest dana grupa terrorystyczna, znajomości historii tej grupy, metod jej działania, ideologii, obieranej strategii działania, środków, jakimi dysponowała i jakimi może obecnie dysponować, członków oraz ich umiejętności, byłaby możliwa bardziej skuteczna selekcja potencjalnych celów. Sama zmiana wagi czynników modelu EVIL DONE nie da odpowiedzi na pytanie, dlaczego dany obiekt lub miejsce są bardziej narażone na atak terrorystyczny niż inne.

Wszystkie czynniki wyróżnione w modelu EVIL DONE powstały na podstawie cech, którymi charakteryzowały się miejsca bądź obiekty dotychczasowych zamachów. Wyróżnione cechy wspólne są pewnym uogólnieniem i zapewne nie powinny być bezmyślnie kopiowane i liczone tak samo dla każdego państwa i miasta na świecie. Wynika to przede wszystkim z wielu odmian terroryzmu mającego przełożenie na bezpieczeństwo ludzi. Ponadto, jeżeli użyje się modelu EVIL DONE jako wskaźnika stopnia podatności danego miejsca na atak w połączeniu z przewidywanymi stratami, suma ich w postaci ryzyka może być wysoka w bardzo wielu przypadkach. Zwłaszcza jeśli podda się ewaluacji miasta takie, jak: Paryż, Berlin, Londyn czy nawet Warszawa, w których miejsc posiadających cechy komponentów modelu EVIL DONE jest bardzo wiele. Pytanie wówczas brzmi, jak dokonać selekcji najbardziej narażonych na atak miejsc, obiektów, przy uwzględnieniu ograniczonego często budżetu, jakim dysponuje państwo. Tak naprawdę wszystkim tym miejscom oraz obiektom nie można zapewnić ochrony, nawet przy dobrych chęciach. Odpowiedzią, jak się wydaje, może być rozpoznanie zagrożenia. Dzięki temu jest możliwe ustalenie priorytetów wśród miejsc, obiektów z wysokim współczynnikiem ryzyka.

²³ D. Romyn, M. Kebell, *Terrorists' planning of attacks: a simulated 'red-team' investigation into decision-making*, „Psychology, Crime & Law” 2014, nr 5, s. 480–496; J.D. Freilich, J. Gruenewald, M. Mandala, *Situational Crime Prevention...*, s. 20.

W podsumowaniu warto zaznaczyć, że do chwili obecnej brakuje dokładnych badań na temat skuteczności modelu EVIL DONE w kontekście możliwości przewidzenia kolejnych ataków terrorystycznych. W jednej z prac, w której została przebadana skuteczność poszczególnych współczynników modelu EVIL DONE, stwierdzono, że lokalne władze i służby powinny przede wszystkim skupić się na komponentach: możliwy do zniszczenia oraz: zaludniony, które wykazują największą zależność od liczby ofiar dotychczasowych zamachów²⁴.

Bibliografia

- Boba R., *EVIL DONE*, w: *Reducing terrorism through situational crime prevention*, „Crime Prevention Studies” 2009, t. 25.
- Brandt P.T., Sandler T., *What do transnational terrorists target? Has it changed? Are we safer?*, „Journal of Conflict Resolution” 2010, nr 2.
- Camilli E., *The Paris attacks. A case of intelligence failure?*, „NATO Review” 2015, <https://www.nato.int/docu/review/2015/ISIL/Paris-attacks-terrorism-intelligence-ISIS/EN/index.htm> [dostęp: 29 V 2020].
- Clarke R.V., Newman G.R., *Outsmarting the Terrorists*, Westport, CT 2006, Praeger Security International.
- Drake C.J.M., *The factors which influence the selection of physical targets by terrorist group*, A Thesis submitted for the Degree of PhD at the University of St. Andrews (praca dyplomowa na stopień doktora złożona na Uniwersytecie St. Andrews), St. Andrews 1996.
- Enders W., Sandler T., *The Effectiveness of Anti-Terrorism Policies: A Vector-Autoregression-Intervention Analysis*, „American Political Science Review” 1993, nr 4.
- Freilich J.D., Gruenewald J., Mandala M., *Situational Crime Prevention and Terrorism: An Assessment of 10 Years of Research*, „Criminal Justice Policy Review” 2018, <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0887403418805142> [dostęp: 30 V 2019].
- Gettleman J., Bastians D., *Sri Lanka Authorities Were Warned, in Detail, 12 Days Before Attack*, „The New York Times”, 29 IV 2019, <https://www.nytimes.com/2019/04/29/world/asia/sri-lanka-attack-warning.html> [dostęp: 30 V 2019].
- Gill P., Horgan J., Corner E., *The Rational Foraging Terrorist: Analysing the Distances Travelled to Commit Terrorist Violence*, „Terrorism and Political Violence” 2017, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546553.2017.1297707?src=recsys&journalCode=ftpv20>, s. 11 [dostęp: 29 V 2019].

²⁴ S. Paton, *EVIL DONE vulnerability assessment: examining terrorist targets through situational crime prevention*, Florida Atlantic University 2013, praca magisterska, s. 129.

- Mueller J., *Assessing measures designed to protect the homeland*, „Policy Studies Journal” 2010, nr 1.
- Newman G.R., Clarke R.V., *Policing terrorism: An executive’s guide*, 2008, U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, file:///C:/Users/006768/Downloads/234082.pdf, Brief 30 [dostęp: 29 V 2019].
- Paton S., *EVIL DONE vulnerability assessment: examining terrorist targets through situational crime prevention*, A Thesis Submitted to the Faculty of The College for Design and Social Inquiry in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Science (praca złożona na Wydziale Kolegium Projektowania i Badań Społecznych przy częściowym spełnieniu wymagań na stopień magistra), Florida Atlantic University, 2013.
- Romyn D., Kebbell M., *Terrorists’ planning of attacks: a simulated ‘red-team’ investigation into decision-making*, „Psychology, Crime & Law” 2014, nr 5.
- Ronczkowski M.R., *Terrorism and organized hate crime: Intelligence gathering, analysis and investigations*, Cleveland 2018, CRC Press.
- Stewart M.G., *Cost-effectiveness of risk mitigation strategies for protection of buildings against terrorist attack*, „Journal of Performance of Constructed Facilities” 2008, nr 2.
- Willis H.H. i in., *Estimating terrorism risk*, Santa Monica 2005, Rand.